

ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง ประเภทละครไทย
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง นาฏศิลป์และการละครกับชีวิตมนุษย์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ประเภทละครไทย(๑)
รายวิชา นาฏศิลป์ รหัสวิชา ศ๒๓๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ละคร หมายถึง การแสดงประเภทหนึ่งซึ่งแสดงเรื่องราวความเป็นไปของชีวิตที่ปรากฏในวรรณกรรม มีศิลปะการแสดงและดนตรีเป็นสิ่งสำคัญ

ละคร ตามความหมายนี้หมายถึงละครรำ เพราะว่าเป็นการแสดงออกทางความคิดโดยมุ่งเน้นถึงลักษณะท่าทางอิริยาบถในขณะที่เคลื่อนไหวตัวในระหว่างการรำ

ละครไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ละครรำ คือละครที่ใช้ศิลปะการรำในการดำเนินเรื่อง แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท

๑.๑ ละครรำแบบมาตรฐานดั้งเดิม มี ๓ ชนิด คือ

- ละครชาตรี
- ละครนอก
- ละครใน

๑.๒ ละครที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ มี ๓ ชนิด คือ

- ละครดึกดำบรรพ์
- ละครพันทาง
- ละครเสภา

๒. ละครร้อง คือละครที่ใช้ศิลปะการร้องดำเนินเรื่อง เป็นละครแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ ละครร้องล้วน ๆ

๒.๒ ละครร้องสลับพูด

๓. ละครพูด คือละครที่ใช้ศิลปะการพูดในการดำเนินเรื่อง เป็นละครแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑ ละครพูดล้วน ๆ

๓.๒ ละครพูดสลับรำ

๔. ละครสังคีต เป็นละครที่ใช้ศิลปะการพูดและการร้องดำเนินเรื่องเหมือนกัน นอกจากนั้นยังมีการแสดงที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัย รัชกาลที่ ๕ อีก ๒ อย่างคือ ลิเก และหุ่น (หุ่นเล็ก, หุ่นกระบอก, หุ่นละครเล็ก)

ละครชาตรี ละครชาตรี เป็นรูปแบบละครรำที่เก่าแก่ของไทยที่ได้รับการฟื้นฟูจนถึงทุกวันนี้ เรื่องของละครชาตรีมีกำเนิดมาจากเรื่องมโนราห์

การแสดงโนราเป็นที่นิยมอยู่ทางภาคใต้ ส่วนละครชาตรีมีความนิยมทางภาคกลาง ซึ่งมักหาดูได้ในงานแก้บน แบบแผนการแสดงโนราชาตรีคล้ายคลึงกับละครของทางมลายูที่เรียกกันว่า “มะโย่ง” แต่ต่างกันว่าภาษาและทำนองดนตรี

ละครโนราชาตรีอาจจะมีผู้นำมาแสดงในภาคกลางตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ที่มีหลักฐานแน่ชัด คือในสมัยที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปปราบก๊กเจ้านครครั้งหนึ่ง และต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อีก ๒ ครั้ง ในครั้งหลังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้ชาวภาคใต้ที่อพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลสนามกระบือได้จัดตั้งคณะละครแสดงกันแพร่หลาย

ละครชาตรี แต่เดิมผู้แสดงเป็นชายล้วนมีเพียง ๓ คนเท่านั้น ได้แก่ นายโรง ซึ่งแสดงเป็นตัวพระอีก ๒ คน คือ ตัวนาง และตัวจำเວด ซึ่งแสดงตลกและเป็นตัวเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เช่น ฤๅษี พรานสัตว์ แต่เดิมนิยมแสดงเพียงไม่กี่เรื่อง เช่น เรื่องมโนราห์ นายโรงจะแสดงเป็นตัวพระสุชน ตัวนางเป็นมโนราห์ และตัวจำเວดเป็นพรานบุญ และอีกเรื่องหนึ่งที่นิยมแสดงไม่แพ้กัน คือ เรื่องพระรถเสน นายโรงเป็น ตัวพระรถ ตัวนางเป็น เมรี และตัวจำเວดเป็น ม้าพระรถเสน และในสมัยหลังละครชาตรี เพิ่มผู้แสดงให้มากขึ้นและใช้ผู้หญิงร่วมแสดงด้วย

ละครนอก

ละครนอก มีการดำเนินท้องเรื่องที่รวดเร็ว กระชับ สนุก การแสดงมีชีวิตชีวา ส่วนมากใช้ผู้ชายแสดง และมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เข้าใจว่าละครนอกมีวิวัฒนาการมาจากละครชาตรี เพราะมุ่งที่จะให้คนดูเกิดความขบขัน ผู้แสดงละครนอกแต่เดิมมีผู้แสดงอยู่เพียง ๒-๓ คน เช่นเดียวกับละครชาตรี ละครนอก ไม่คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับยศศักดิ์และฐานะของตัวละครแต่อย่างใด ตัวละครที่เป็น ท้าวพระยามหากษัตริย์ก็สามารถโต้ตอบตลกกับเสนาอำมาตย์หรือไพร่พลได้ ละครนอกที่นิยมเล่น ได้แก่ เรื่อง สังข์ทอง ไกรทอง สุวรรณหงส์ พระอภัยมณี เป็นต้น

ละครใน

จากรูปแบบของละครนอกที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเป็นตัวละครในวัง ผู้แสดงหญิงล้วน แบบอย่างละครในนี้ได้สวางไว้เฉพาะในวังหลวงเท่านั้น เพราะว่าผู้ชายนั้นจะถูกห้ามให้เข้าไปในพระราชฐานชั้นใน บริเวณตำหนักของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะประกอบไปด้วยดนตรีที่มีเสียงไพเราะอ่อนหวาน ใช้บทร้อยกรองได้อย่างวิจิตรบรรจง ทั้งดนตรีที่นำมาผสมผสานอย่างไพเราะ รวมทั้งจะมีท่าทางสง่างาม ไม่มีการสอดแทรกหยาบโผนหรือตลก และอนุรักษ์วัฒนธรรมและคุณลักษณะที่เป็นประเพณีสืบทอดกันมา

เรื่องที่ใช้แสดงละครในนั้นมีอยู่ ๔ เรื่อง ได้แก่ รามเกียรติ์ อนุรุทธ อิเหนา และดาหลัง เข้าใจกันว่าละครในสมัยเริ่มแรกเล่นกันแต่เรื่องรามเกียรติ์ และอนุรุทธเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับนารายณ์อวตาร ใช้สำหรับเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ผู้อื่นจึงไม่สามารถนำไปเล่นได้ ต่อมาละครในไม่ค่อยได้เล่น ๒ เรื่องนี้ เหลือแต่โจนและหนังใหญ่ที่เล่นเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนเรื่องดาหลังไม่ค่อยนิยมแสดงนัก เพราะชื่อ ตัวละครเรียกยาก จำยาก เนื้อเรื่องก็ซับซ้อนไม่สนุกสนานเท่าเรื่องอิเหนา ต่อมาพวกละครนอกและลิเกจึงนำไปแสดงบ้าง ดังนั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์ บทละครเรื่องอิเหนาขึ้นใหม่ ละครในจึงนิยมแสดงอยู่เพียงเรื่องเดียวมานาน ๆ จึงจะมีผู้จัดแสดงเรื่องรามเกียรติ์และอนุรุทธสักครั้งหนึ่ง

บทละครในเป็นกลอนบทละครที่ผู้แต่งใช้ความประณีตบรรจงในการเลือกเฟ้นถ้อยคำมาร้อยกรองอย่างไพเราะและมีความหมายดี เพื่ออวดฝีมือในการแต่งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากละครในเล่นกันอยู่ไม่กี่ตอน คนดูมักรู้เรื่องดีอยู่แล้ว ผู้แต่งจึงมุ่งพรรณานำเนื้อความในรายละเอียดอย่างถี่ถ้วน ดังจะเห็นได้จากบทชมธรรมชาติชมพาทนะ ชมเครื่องแต่งตัว บทพรรณนาความรู้สึก ซึ่งปรากฏอยู่ตลอดเรื่อง บทละครในที่แต่งได้ดีเยี่ยม ได้แก่เรื่องรามเกียรติ์และอิเหนา ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

การแสดงละครใน มุ่งที่ ความประณีตสวยงามเป็นหลัก ทั้งศิลปะการรำที่มีลีลาท่าทางงดงาม นุ่มนวล เครื่องแต่งกายสวยประณีต ดนตรีและเพลงที่ไพเราะ ผู้ชมละครในไม่มุ่งความสนุกสนานตื่นเต้นเหมือนดูละครนอก แต่จะมุ่งดูศิลปะการรำรำ ลีลาท่าทางที่ประณีตงดงามและเพลงที่ไพเราะมากกว่าละครในที่นิยมกันมากที่สุด คือ อิเหนา

ละครดึกดำบรรพ์

ละครดึกดำบรรพ์ เป็นการแสดงละครแบบหนึ่งในประเภทละครรำเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีเจ้านายชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายอยู่หลายครั้ง จึงโปรดให้มีการละเล่นให้แขกบ้านแขกเมืองได้รับชม โดยเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุญชร) ได้คิดการแสดงในรูปแบบคอนเสิร์ตโดยเนื้อเรื่องตัดตอนมาจากวรรณคดีไทย โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยา- นริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเลือกเพลงและอำนวยการซ้อม จึงถือว่าการแสดงในครั้งนั้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของละครดึกดำบรรพ์ ต่อมาภายหลังเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ได้มีโอกาสชมละครโอเปร่า จึงเกิดความชอบใจและ นำปรับปรุงให้เข้ากับละครดึกดำบรรพ์ของไทย ละครดึกดำบรรพ์ที่นิยมเล่น ได้แก่ เรื่องสังข์ทอง คาวี ฯลฯ

การแสดงละครดึกดำบรรพ์แสดงในโรงปิดขนาดเล็ก ดนตรีประกอบการแสดง ใช้วงปี่พาทย์ ดึกดำบรรพ์ ตัดแปลงมาจากวงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องใหญ่ ประกอบด้วยระนาดเอกไม้นวม ระนาดทุ้ม(ไม้) ระนาดเหล็กทุ้ม ซ้องวงใหญ่ ซ้องหุ่ย ซลุ่มเพียงออ ซลุ่มอู้ ซออู้ ตะโพน กลองตะโพน กลองแขกและฉิ่ง

ละครพื้นทาง

ละครพื้นทาง หมายถึงละครแบบผสม คือ การนำเอาลีลาท่าทีของชนต่างชาติเข้ามาปรับปรุงกับท่ารำแบบไทยๆ การแสดงละครชนิดนี้แต่เดิมเป็นการริเริ่มของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง เป็นผู้คิดค้นนำเอาเรื่องของพงศาวดารของชาติต่างๆมาแต่งเป็นบทละครสำหรับแสดง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้กำหนดชื่อนี้และทรงปรับปรุงให้มีฉากประกอบการแสดงเพื่อให้แลเห็นสมจริงสมเนื้อร้องซึ่งยังปรับปรุงลีลาท่ารำของชนชาติกับท่าทางอิริยาบถของสามัญชนเข้ามาผสมกัน เพลงร้องประกอบการแสดงนั้นส่วนมากตันเสียงกับลูกคู่เป็นผู้ร้อง แต่ก็มีบ้างที่กำหนดให้ตัวละครเป็นผู้ร้อง ปี่พาทย์ประกอบการแสดงใช้วงปี่พาทย์ไม้นวม บทที่ใช้มักเป็นบทที่กล่าวถึง ตัวละครที่มีเชื้อชาติต่างๆ เช่น พม่า มอญ จีน ลาว บทที่นิยมนำมาเล่นในปัจจุบันมีเรื่องลิลิต พระลอและราชาธิราชตอนสมิงพระรามอาสา ลักษณะการแต่งตัวของละครพื้นทางจะแต่งตามเชื้อชาติและความเป็นจริงของตัวละครในบทนั้น ๆ

ละครเสภา

ละครเสภา คือ ละครที่มีลักษณะการแสดงคล้ายละครนอก รวมทั้งเพลงร้องนำ ทำนองดนตรี และ การแต่งกายของตัวละคร แต่มีข้อบังคับอยู่อย่างหนึ่งคือต้องมีขับเสภาแทรกอยู่ด้วยจึงจะเป็นละครเสภา

ก่อนที่จะเกิดละครเสภาขึ้นนั้น เข้าใจว่าจะมีการขับเสภาเป็นเรื่องราวก่อน เรื่องที่นำขับเสภาและนิยมกันอย่างแพร่หลาย คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน การขับเสภาตั้งแต่โบราณนั้นไม่มีเครื่องดนตรีชนิดใดประกอบ นอกจาก กระจับที่ผู้ขับขยั้ประกอบแทรกในทำนองขับของตนเท่านั้น ครั้นเวลาต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งทรงโปรดระดับการขับเสภาได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดวงปี่พาทย์เข้าประกอบเป็นอุปกรณ์ขับเสภา โดยให้แทรกเพลงร้องส่งให้ปี่พาทย์รับและบรรเลงเพลงหน้าพาทย์เหมือนอย่างการแสดงละครนอก ตอนใดดำเนินเรื่องก็ขับเสภา ตอนใดเป็นถ้อยคำรำพันหรือข้อความอื่นที่ควรแก่การร้องส่งก็ร้อง จะเป็นเพลงช้าปี่หรือไอ้ปี่อย่างละครนอกก็ได้ ตอนใดเป็นบทไปมาหรือรบกัน ปี่พาทย์ก็บรรเลงเพลงเชิดประกอบ ต่อมาได้วิวัฒนาการให้มีผู้แสดงออกมาแสดงตามบทเสภาและบทร้อง ครั้งแรกก็อาจจะเป็นเพียงตอนใดตอนหนึ่ง ครั้นต่อมาก็เลยปรับปรุงให้เป็นการแสดงทั้งหมด และเรียกการแสดงนี้ว่า “เสภา”

ละครเสภาที่นิยมเล่นกันมาก คือ ขุนช้างขุนแผน ตอนพลายเพชรพลายบัวออกศึก , พระไวยแตกทัพ , ขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา เป็นต้น